

Nikola Vukoja
SAKRAMENT POMIRENJA U GOVORIMA
SV. ANTUNA PADOVANSKOGA

The sacrament of reconciliation in the sermons of st. Anthony of Padua

UDK: 256.61/62
Izvorni znanstveni rad
Primljeno 3/2010.

129

Služba Božja 2 | 10.

Sažetak

Početak trećega tisućljeća obilježava kriza sakramenta pomirenja. Toj krizi idu u prilog neosjetljivost za evanđeoski navještaj obraćenja i pokore u suvremenoj kulturi. Spomenutu krizu također pospješuje nedostatno poznavanje i shvaćanje sakramenta pomirenja.

Imajući sve to na umu, autor ovim člankom želi istražiti nauk o sakramentu pomirenja u govorima sv. Antuna Padovanskoga, evanđeoskoga naučitelja i velikog propovjednika.

Sabirući i analizirajući Antunove izričaje o sakramentu pomirenja, razasute na preko 1500 stranica njegovih govora, autor pokazuje da u njima nalazimo pravi rudnik pouka u vezi sa sakramentom pomirenja koje su i danas veoma vrijedne i mogu pomoći boljem i dubljem otkrivanju, poznavanju i slavljenju ovog sakramenta. Njegova razmišljanja su vrlo životna, konkretna i jednostavna, i posve utemeljena na Pismu i tradiciji Crkve.

Ključne riječi: pokora, pokajanje, ispovijed, zadovoljština, svećenik

UVOD

Premda je Crkva proglasila novi *Red pokore*,¹ koji je nadahnut dubokom doktrinarnom obnovom, ipak je i početak trećeg

¹ Usp. CONGREGATIO PRO CULTU DIVINO, *Ordo Paenitentiae*, Typis polyglotis Vaticanis, Romae 1974. Hrvatski prijevod, Rimski obrednik obnovljen prema

tisućljeća označen naglašenom krizom sakramenta pokore. Toj krizi idu u prilog neosjetljivost za evanđeoski navještaj obraćenja i pokore, u kulturi u kojoj je Bog praktično odsutan jer ljudi žive 'kao da Boga nema'. Krizu dodatno pospješuje nedostatno poznavanje i shvaćanje istinske naravi sakramenta pomirenja, koji se nerijetko slavi i prima legalističko i formalno.²

U nastojanju stalnog otkrivanja životnog bogatstva sakramenta pomirenja, uz novije dokumente današnjeg crkvenog učiteljstva³ i prakse, mogu nam također pomoći i pouke i prakse tolikih kršćana kroz povijest Crkve koji su u sakramentu ispovijedi našli snagu za evanđeosko obraćenje i neprestani rast u Kristu, i koji su umjeli i mnoštvo vjernika oduševljavati za slavlje tog čudesnog sakramenta.

Jedan od njih je svakako bio i sv. Antun Padovanski, veliki propovjednik i neumorni djelatelj sakramenta ispovijedi. U njegovim govorima⁴ nalazimo pravi rudnik pouka u vezi sa sakramentom pomirenja koje su i danas veoma vrijedne i mogu pomoći boljem i dubljem otkrivanju, poznavanju i slavljenju ovog sakramenta. Prikladno je naglasiti da ćemo se u ovom radu ograničiti i usredotočiti prije svega na to da prikupimo i predstavimo Antunov nauk o sakramentu pomirenja, što znači da se nismo upuštali u istraživanje i provjeravanje u kojoj je mjeri sv. Antun poznao i u svoje govore ugrađivao misli i tvrdnje drugih učitelja⁵, svetih otaca, primjerice Petra Lombardskoga, i sl. Jednako tako nismo se previše zadržavali na već postojećoj literaturi, nego smo se trudili istaknuti one elemente Antunova nauka kojima drugi nisu posvetili puno pažnje.

odluci Svetog ekumenskog sabora II. vatikanskog a proglašen vlašću pape Pavla VI. – *Red pokore*, KS, Zagreb 1975.

² Usp. A. VISENTIN, art. *Penitenza*, u *Nuovo ordinario di liturgia*, priredili Domenico Sartore e Achile Triarca, Paoline, Roma 1984., 1061-1082. Tu se nalazi i bibliografija neophodna za povijest i teologiju sakramenta ispovijedi.

³ Usp. IVAN PAVAO II., *Pomirenje i pokora*. *Reconciliatio et paenitentia*, KS, Zagreb 1985.

⁴ U svom radu služimo se izdanjem: S. ANTONII PATAVINI, O. Min., *Doctoris Evangelici, Sermones dominicales et festivi ad fidem codicum recogniti*, I. – III., curantibus Beniamino Cost, Leonardo Frasson, Ioanne Lisetto, Centro studi Antoniani, Patavii 1979. Usp. hrvatski prijevod: SV. ANTUN PADOVANSKI, *Propovijedi*, I. – III., prijevod Ksenija Tokić, HKD sv. Jeronima, Zagreb 2001. – 2004.; Usp. SANT' ANTONIO DI PADOVA, *I Sermoni*, traduzione di P. Giordana Tollardo, OFM Conv. EMP, Padova 1994.

⁵ Za izvore govora sv. Antuna Padovanskoga usp. B. COSTA, *Le fonti dei "Sermones" di sant'Antonio*, u: "Il Santo" 21 (1981.), 17–27.

Nadalje, valja imati na umu da govori sv. Antuna, premda iz njih izbija zdravo i duboko naučavanje o sakramentu pomirenja neophodnom za istinski kršćanski život, ipak nisu sustavno teološko djelo, nego tek prikladno i korisno pomagalo vjernicima i svećenicima za spremanje propovijedi i za pripravu slavlja sakramenta ispovijedi. Osim toga, treba reći da sv. Antun nije uspio završiti govore o slavljinama svetaca i ostalih svetkovina, te smijemo zaključiti da neki elementi sakramenta pomirenja nisu dostatno dorađeni.

Iako imamo i hrvatski prijevod propovijedi sv. Antuna, ipak sam odlučio svoj rad temeljiti na originalnom latinskom jer je tako Antunov teološki nauk jasniji i cjelovitiji.

1. SAKRAMENT POMIRENJA I POKORA U VRIJEME SV. ANTUNA PADOVANSKOGA

Da bismo što bolje otkrili sve bogatstvo naučavanja prvog franjevačkog učitelja teologije sv. Antuna Padovanskoga, prije nego što iznesemo njegovo naučavanje u svezi sa sakramentom ispovijedi, čini nam se potrebnim dati sažeti pregled o stanju tog sakramenta u vrijeme sv. Antuna.⁶

Počevši od 580., kad su se irski i britanski monasi počeli iskrjavati na europsko kopno, malo po malo, širi se tajni i ponovljivi tarifni sustav pokore koji je vjernicima jamčio oproštenje svaki puta kad bi teško sagriješili. Premda je to izgledalo kao velika novina u pokorničkoj praksi Crkve, ne nailazimo na tragove rasprave o ovlasti i valjanosti novog sustava. Ipak začuđuje kad vidimo kako su se biskupi, koji su vjekovima smatrali jedino javnu pokoru kao nedodirljiv zakon, tako brzo okrenuli tako drugačijoj disciplini.

⁶ Za produbljivanje razvoja i povijesti sakramenta ispovijedi u životu Crkve preporučamo: GROUPE DE LA BUSSIÈRE, *Pratique de la confession, de Pères du désert a Vatican II: quinze études d'histoire*, Du Cerf, Paris 1983.; N. BERIOU, *Autour de Latran IV. (1215.): La naissance de la confession moderne et sa diffusion*, u: GROUPE DE LA BUSSIÈRE, *Pratique de la confession ...*, 73 – 93.; Ph. Rouillard, *Storia della penitenza dalle origini ai nostri giorni*, Brescia 1999.; B. POSCHMANN, *Le pecheur e tla penitence au moyen age*, Paris 1969.; P. ANCIAUX, *La theologie du sacrement de penitence au XII. ssiecle*, Louvain 1949.; J. DELUMEAU, *L'aveu et le pardon: le difficultes de la confessione (XIII. – XVIII. siecle)*, Paris, 1990.

Bez obzira na valjanost i uspješnost tarifne i ponovljive pokore, ubrzo se otkrivaju i rizici i prava zastranjenja u takvoj praksi, kao što je određena materijalizacija pokore; naglasak je bio stavljen na točno izvršavanje dana posta i drugih oblika mrtvljenja, a ne na duhovni stav kajanja, obraćenja i bratske ljubavi što su prvi pokornički propisi zahtijevali. Tako se došlo do neke "trgovačke" vizije pokore, a koji puta upravo i otkupa krivice novcem. Drugo skretanje bijaše mogućnost financijske naknade ili zamjene, ili štoviše, nadahnjujući se i oslanjajući se na Gal 6,2, smatralo se da se može računati i s pomoći prijatelja ili sluga da se zadovolji predugi ili preteški post.⁷

Velika reforma Crkve i društva, koju je izveo Karlo Veliki uz pomoć papa i biskupa, željela je osigurati koheziju carstva i obnoviti moral klera i naroda. Što se tiče pokorničke prakse, karolinška je reforma nastojala prvenstveno ispraviti skretanja tarifne pokore te se dala na ponovnu uspostavu staroga sustava zajedničarske i javne pokore. Na koncu se našlo kompromisno rješenje. Za teške i svima poznate grijehе, prešlo se na javnu pokoru; za teške grijehе, ali koji su ostali tajni, koristila se tajna pokora prema tarifnom sustavu. Ta koegzistencija raznih vrsta shvaćanja i slavlja sakramenta ispovijedi, veoma korisna s pastoralnog gledišta, pala je u zaborav već od 13. st. i bila je ponovno preuzeta 1974. novim *Obredom pokore*.

I u 13. st. Crkva je doživljavala široki napor reforme koja je kodificirana na dva ekumenska sabora, IV. lateranski (1215.) i II. lyonski (1274.), a posebno su je promicala dva prosjačka reda, odnosno dominikanci i franjevci. Ta dva reda pripremaju vrlo povoljan teren za privatnu ispovijed, shvaćenu i življenu ne samo kao sakrament pomirenja, nego i kao sakrament duhovnog napretka vjernika.

Četvrti lateranski sabor⁸ propisuje da svaki vjernik mora ispovjediti sve svoje grijehе barem jednom godišnje. Naglasak je stavljen više na ispovijed, na optužbu zbog grijehа, nego li na pokoru koju treba izvršiti. Sabor stavlja ispovijed u vezu s uskršnom pričešću, ali ona nije obvezna. Pažljivo čitanje teksta

⁷ Usp. ROUILLARD, *Storia della penitenza dalle origini ai nostri giorni*, 48, str. 150-151.

⁸ Usp. IV. LATERANSKI SABOR, Pogl. 21. Ispovijed, držanje tajne od strane svećenika i primanje pričesti o Uskrsu, u: H. DENZINGER – P. HÜNERMANN, *Zbirka sažetaka vjerovanja, definicija i izjava o vjeri i čudoređu*, Đakovo 2002., str. 812-814. (Nadalje: Denz).

pokazuje da se Sabor brine manje o sadržaju ili o možebitnoj uskrsnoj pričesti, negoli za ispravnost (regularnost) godišnje ispovijedi i o tome da se vjernik ispovijedi kod svog vlastitog svećenika. Uspostavljajući tako osobni i povremeni nadzor nad pojedinim vjernicima, Sabor je želio zauzdati širenje sekte te obvezati sve vjernike da jednom godišnje očituju vlastitu pripadnost i vjernost Katoličkoj crkvi. Godišnja ispovijed koja je na početku na neki način bila i sredstvo nadzora u suprotstavljanju heretičkoj propagandi, postala je temeljnim čimbenikom kršćanskog života postavljenom u vezu s uskrsnom pričešću.

U franjevačkim i dominikanskim samostanima, gdje su braća i redovnice dolazili savjetovati se sa svojim duhovnim ocem, koji je svećenik, a on ujedno obavlja i ulogu ispovjednika, započeo je običaj čestog ispovijedanja. Moramo znati da se u 13. st.⁹, iznad svega u franjevačkoj struji, gajila velika pobožnost prema Kristovu čovještvu, zbog njegove muke kojom je otkupio ljude i platio cijenu za njihove grijehе. Kršćani su imali snažan osjećaj za grijeh i potrebu da budu očišćeni otkupiteljskom Kristovom krvlju. Budući da je u to vrijeme pričešćivanje euharistijskim Kristovim tijelom bilo veoma rijetko, kršćani, koji su nekada tražili i dobivali očišćenje od svojih svagdanjih grijehа u nedjeljnoj euharistiji, to su sada tražili u sakramentu pokore koji je tako postao sakramentom pranja u Kristovoj krvi. On je na neki način zamijenio i sakrament pričešćivanja.

Upravo u prvoj polovici 13. st. pojavio se i proširio takav sakrament pokore kako će ga vjernici prakticirati sve do 20. st. No, više ni samo ime 'sakrament pokore' nije potpuno odgovaralo svoj njegovoj stvarnosti, jer su dva bitna dijela strukture sakramenta pomirenja bili ispovijedanje i odrješenje (*absolutio*), dok je "pokora" svedena na neku molitvu koja se obavljala kasnije, te je tako imala samo simboličku vrijednost.

⁹ Usp. J. DELUMEAU, *L'aveu et pardon: les difficultés de la confession (XIII. – XVIII. siècle)*, Fayard, Paris 1990., str. 13-14.

2. ZNAČENJE IZRIČAJA POKORE, GRIJEHA I ISPOVIJEDANJA GRIJEHA U GOVORIMA SV. ANTUNA PADOVANSKOGA

Kratko smo ocrtali situaciju u kojoj je djelovao sv. Antun Padovanski koji je puno pažnje u svom putujućem propovijedanju posvećivao upravo sakramentu pomirenja, nauku o njemu ali i praktičnom slavljenju sakramenta. Želimo sada najprije kratko ocrtati što znače pojedini izričaji koje Antun redovito koristi u svojim propovijedima i nauku o sakramentu pomirenja.

U govorima sv. Antuna Padovanskog pojam *pokora*, temeljni objekt njegova apostolata, veoma je nazočan.¹⁰ U općenitom teološkom jeziku pokora znači moralnu krepost, sakrament i stanje duhovnog evanđeoskog života. To možemo naći i kod sv. Antuna premda u njegovim *Propovijedima* riječ pokora prvenstveno znači sakrament ispovijedi.¹¹

Zato ćemo se u ovom članku osvrnuti na pokoru kao sakrament. Da bismo mogli procijeniti svu dubinu naučavanja sv. Antuna o sakramentu ispovijedi smatramo također potrebnim ukratko predstaviti njegovo naučavanje o grijehu, grešniku, pokori, pokorniku te ispovjedniku.¹²

2.1. Grijeh

U svom naučavanju o grijehu sv. Antun Padovanski, *evanđeoski naučitelj*, odlučno se oslanja na evanđelje. Prosvijetljen evanđeoskom poukom, on učestalo tvrdi da se grijeh prvenstveno sastoji i očituje u *tri stanja duha* koja se objektiviziraju na različite načine: u oholosti srca, požudi tijela

¹⁰ Usp. L. P. SIMON, *San Antonio de Padua. Exposicion sistematica de su predicacion*, Madrid 1988., str. 246 – 277.; L. TEMPERINI, Penitenza, conversione, mortificazione, u: *Dizionario antoniano. Dottrina e spiritualità dei sermoni di sant'Antonio*, a cura di E. CAROLI, Padova 2002., stupci 553 – 586.; N. VUKOJA, Confessione, u: *Dizionario antoniano...*, stupci 89–126.

¹¹ Za detaljnije poznavanje naučavanja evanđeoskog naučitelja o pokori, usp. TEETAERT DA ZEDELGEM, *La sacramentologia di sant' Antonio, dottore de la chiesa*. Akta antunovskih tjedana održanih u Rimu i Padovi 1946., Città del Vaticano 1947., str. 383-436; A. BASILE, *Dimensione penitenziale della vita cristiana nei Sermoni di sant' Antonio di Padova*, "Il Santo" 18 (1978.), str. 197 i dalje.

¹² Evanđeoski naučitelj zaista redovito upotrebljava različite svetopisamske odlomke kako bi što bolje protumačio značenje grijeha, pokornika, pokore te ispovijedi. Usp. *Sermones*, I., str. 131, 147, 158-159, 193-195, itd.

te u pohlepnom prijanjanju za svjetske stvari.¹³ Slikovito opisuje širenje tih triju stanja duha: “Narod ohološću otrgnut (od Boga), razdiran pohlepom, strašan zbog srdžbe; puk u iščekivanju zbog isprazne slave, pritisnut zavišću; zemlja razarana dvjema rijekama, a to su proždrljivost i putenost”.¹⁴

Ipak vjeran teologiji svoga vremena, Antun prihvaća i određenu legalističku kvalifikaciju grijeha, smatrajući ga kršenjem božanskog zakona i neposlušnošću Božjim zapovijedima,¹⁵ ali istovremeno naglašava da grijeh ne može biti jednostavno definiran u odnosu na zakon. Na grijeh, shvaćen kao neposlušnost, nije gledao samo legalističkom optikom: neposlušnost je neposlušnost prema Bogu i vrijednostima koje božanski zakon izriče. Isto tako, Antun snažno naglašava škodljivo svojstvo grijeha s obzirom na samog grešnika i na bližnjeg, jer svaki smrtni grijeh, osim što vrijeđa Boga, škodi samom grešniku i sablažnjava bližnjeg.¹⁶

On jasno razlikuje laki i smrtni grijeh.¹⁷ Dok je klasični moral naglašavao iznad svega materijalnost čina, Antun, naslanjajući se na Petra Lombardskoga, naprotiv inzistira na slobodnom i trajnom pristanku duha na grešan čin.¹⁸ Govori također i o uzrocima grijeha i ukazuje na tri glavna načina zbog

¹³ *Sermones*, I., str. 87: “Assume et tu, qui credis in Jesum et salutem speras a Jesu, Petrum, idest tui peccati notitiam, quod consistis in tribus, in cordis scilicet superbia, in carnis lascivia, in mundi avaritia”.

¹⁴ *Sermones*, III., str. 77-78.

¹⁵ Usp. *Sermones*, I., str. 175-176.

¹⁶ Usp. *Sermones*, II., str. 432-433. Antun to jezgrovito ovako izriče: “Quis mortaliter peccans, offendit Deum, laedit seipsum, scandalizat proximum; cum vero poenitet et confitetur, cum finalis perseverantiae proposito, tunc placat Deum, sanat seipsum, aedificat proximum”. – *Sermones*, II., str. 433.

¹⁷ Za razlikovanje između smrtnog i lakog grijeha unutar razgovora o temeljnom opredjeljenju, usp. AA. VV., *La penitenza*, Torino 1976., str. 6 sl.

¹⁸ Usp. *Sermones*, II., str. 252: “... Si autem ratio consentiat, et quod libido commoverit faciendum esse decernat, ab omni beata vita tamquam de paradiso expellitur homo. Iam enim peccatum imputatur, etiam si non subsequatur factum, quando rea tenetur in consensu consentia... Subtiliori etiam consideratione investigandum est quid sit in anima mortale vel veniale peccatum. Si peccatum non diu teneatur delectatione cogitationis, sed statim ut mulierem, idest inferiorem rationis partem, sensualis motus tetigit, viti, idest rationis, auctoritate repellitur, veniale est. Et ideo de talibus cogitationibus venia petenda est peccatusque percussio et dicendum: Dimitte novis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris. Si vero diu delectationibus illicitis, a quibus se continuo debet avertere, cogitatio sola libenter pascatur, nec facienda decernatur, mala, sed tantum suaviter in recordatio tenantur, mortale est et pro eo, nisi poeniteat, damnabitur”.

kojih se čini smrtni grijeh, a to su: nagovor đavla, tjelesni užitak i požuda duha. U prva dva slučaja riječ je o lakom grijehu, u trećem slučaju je teški grijeh.¹⁹

Premda Antun, kao dijete svoga vremena, u svojim govorima puno govori o grijehu, osobito o grijehu bludnosti,²⁰ on ni najmanje nije pesimist pred stvarnošću zla i grijeha. Temelj njegova optimizma je tipična franjevačka vjera u Boga najveće Dobro, kao što to sam svjedoči: “Filipe, tko vidi mene, vidi Oca’ (Iv 14,9) i tako vidi Dobro, ono dobro iz kojeg crpi svoje dobro (dobrotu) sve što god postoji. Sve što je na nebu, kao što su anđeli, i sve što je na zemlji i pod zemljom, odnosno što je u zraku i vodi, i sve što je obdareno razumom i spoznajom, sve što god se kreće, živi i postoji, izvire iz njega, najvećeg Dobra, uzroka i izvora svega dobra”.²¹ Zapravo, kad god govori o grijehu i grešniku, on ujedno govori također o oproštenju u sakramentu pokore, a često govori i o sredstvima protiv grijeha, od kojih su najjača poniznost srca, čistoća tijela i ljubav prema siromaštvu.²² Duh kojim o tome govori ima na umu živu želju i nastojanje da potakne svoje slušatelja na često primanje tog sakramenta u kojem se očituje dubina Božjeg milosrđa prema grešnicima.

2. 2. Raskajani grešnik

Za bolje razumijevanje spasenjske snage sakramenta pokore, veoma je korisno ukratko prikazati kako sv. Antun gleda na čovjeka, prvenstveno na njegovo grešno stanje²³, na njegovo stanje prije grijeha, u grijehu i poslije grijeha.

Antun je posve svjestan da je čovjek stvoren na sliku Božju i da mu je posljednji cilj život u Bogu. Čovjek ima svoju prošlost o kojoj zavisi i budućnost prema kojoj teži. Želja za životom u njemu je neizbrisivo upisana. Zato “bijedni je čovjek od početka

¹⁹ Usp. *Sermones*, II., str. 375.

²⁰ Usp. G. A. GARDIN, *Lussuria e castità in alcuni ‘Sermones’ di S. Antonio*, “Il Santo” 22 (1982.), str. 702-719.

²¹ *Sermones*, III., str. 198.

²² *Sermones*, I., str. 88.

²³ Da bismo dublje shvatili Antunovo naučavanje o grešnom čovjeku, neophodno je imati na umu antropologiju kakvu je nalazimo u *Sermones*. Usp. A. RIGORBELLO, *La visione antropologica dei ‘Sermones’ di S. Antonio di Padova*, “Il Santo” 22 (1982.), str. 679-692.

do svršetka svog života u pokretu, i nikad ne miruje sve dok ne dođe do svog 'mjesta', to jest Boga ... Čovjekovo 'mjesto' je Bog: nigdje se neće smiriti osim u njemu, pa se zato mora k njemu vratiti".²⁴ Ali Antun je isto tako svjestan stanja paloga čovjeka, gotovo uronjena u grijeh, pa ga poziva i potiče na pokajanje, na ispovijedanje krivica, na pokoru, odnosno na uranjanje u neizmjerljivo i bezuvjetno Božje milosrđe.

Govoreći o čovjeku, Antun u svojim govorima veoma često jednostavno kaže pokornik. Time očito podrazumijeva da je čovjek praktično uvijek grešnik, pa ako želi napredovati prema svom punom ostvarenju i kao čovjek ima samo jedan izbor: živjeti u stalnoj 'metanoji', živjeti kao pokornik koji se nikad ne osjeća sigurnim, budući da "pravi pokornik ima dvostruku tjeskobu: prva je ta što osjeća zbog počinjenoga grijeha, druga je što podliježe trostrukoj napasti, đavla, svijeta i tijela".²⁵ Antun, vjeran mentalitetu i uvjerenju svog vremena, prilično inzistira na đavolskom djelovanju s obzirom na grešnika te čak opisuje i sam postupak njegova djelovanja: "Tako đavao najprije grešniku iskopa oči" da ne bi upoznao svoje grijeh, «zatim ga veže lancima zlih navika i onda ga zatvara u tamnicu tvrdokornosti, da ne bi mogao izaći na svjetlost ispovijedi".²⁶

Postavši svjestan onoga što je bio po naravi, što je postao zbog grijeha, i onoga što može postati uz pomoć svojih obraćeničkih nastojanja i sudjelovanjem u milosnom životu,²⁷ čovjek je sposoban otvoriti se, ne samo želji za srećom, nego i njezinom konkretnom postignuću. Grešni čovjek, ili bolje pokornik, nije osuđen da ostane pod vlašću đavla i grijeha. Da bi se oslobodio grijeha "mora moliti Gospodina da ga on oslobodi iz ruku zloduha; mora činiti pokoru da raskine okove lošeg ponašanja i drvene klade zlih navika; mora ga, naposljetku, svim snagama zaklinjati da ga istrigne iz zbrke u njegovu duhu koji je oslijepio zbog grijeha".²⁸ U svemu tome pokorniku pomaže milost Duha Svetoga,²⁹ ali isto tako i molitva Crkve, na koju Antun poziva i hrabri sve vjernike: "Zato zahvaljujmo Isusu

²⁴ *Sermones*, III., str. 240.

²⁵ *Sermones*, I., str. 109.

²⁶ *Sermones*, I., str. 130.

²⁷ *Usp. Sermones*, II., str. 114.

²⁸ *Sermones*, I., str. 149.

²⁹ *Usp. Sermones*, II., str. 449; *Sermones* II., str. 113.

Kristu, Sinu Božjem, koji je istjerao zloduha, osvjetlio slijepca, vratio govor nijemome i sluh gluhom. I svi zajedno pobožnošću duha, zaklinjimo Krista i ponizno ga molimo da iščupa smrtni grijeh iz savjesti svakog kršćanina i da u nj ulije Božju milost, da upozna svoju grešnost, očituje ju u ispovijedi te vjerno poslušava savjete i naredbe svoga ispovjednika”.³⁰ Ovdje svakako treba uočiti i istaknuti koju važnost u procesu obraćenja pojedinih kršćana Antun pridaje Crkvi kao zajednici vjernika jer za njega se taj obraćenički i pokornički hod uvijek događa u Crkvi i uz sudjelovanje cijele Crkve.

Smatram osobito važnim snažno naglasiti kako je Antunov govor o pokorniku, o čovjeku raskajanom grešniku koji slavi sakrament pomirenja uvijek evanđeoski radostan i pun optimizma i nade. Za njega to nije nikada tužan govor, nego evanđelje ponuđeno grešnom čovjeku. Da bismo mogli barem nazrijeti Antunovo divljenje spram raskajanosti srca i sakramenta pokore, a iznad svega spram pokornika, dovoljno je navesti sljedeći tekst: “O, Božja dobroto! O, dostojanstvo pokornika! Onaj koji prebiva u vječnosti, boravi u poniznu srcu i duhu pokornika!”³¹

3. POKORA – SAKRAMENT ISPOVIJEDI GRIJEHA

U svojim govorima u svezi sa sakramentom ispovijedi sv. Antun redovito govori o pokori, daje njezinu definiciju i rasvjetljuje joj glavne sastavnice. «Pokora (*poenitentia*) zvuči gotovo kao *punientia* (kažnjavanje), jer čovjek sam sebe kažnjava zbog počinjena zla. Pokora (*poenitentia*) izvodi svoje ime iz *poena* (kazna) kojom duša kažnjava sebe trpljenjem i tijelo se mrtvi». ³² A u propovijedi za 1. korizmenu nedjelju, koju posvećuje razmišljanju o pokori, Antun dodaje: “I budući da su nam došli dani pokore za oproštenje grijeha zbog spasenja duše, govorit ćemo o pokori koja se sastoji od tri čina: skrušenost srca, ispovijedanje ustima i djelo zadovoljštine”. ³³ Izvor ovakvog sakramenta pokore sv. Antun, između ostaloga, vidi i u ovim Isusovim riječima: “Idite, pokažite se svećenicima’ (Lk 17,14) [...] ‘Svećenicima’, jer se

³⁰ *Sermones*, I., str. 131.

³¹ *Sermones*, I., str. 66.

³² *Sermones*, II., str. 93.

³³ *Sermones*, I., str. 64.

preko svećenika nameće pokora; kazavši ‘svećenicima’, podsjeća na potrebu djela zadovoljštine. Pod tim jasno podrazumijevaj da se pokornici moraju pokazati svećenicima, kojima je jedino povjerena vlast vezanja i odrješivanja”.³⁴

Prije nego reknemo nešto o svakom od tih triju čina smatram potrebnim snažno naglasiti da Antunov nauk o procesu obraćenja, koji uključuje pokajanje, ispovijedanje, oprostjenje i zadovoljštinu, uvijek u prvi plan ističe Božju inicijativu. Vjeran evanđelju on najprije ima na umu čovjekoljublje i milosrđe Božje kojim se on približava čovjeku i poziva ga da i on odgovori toj sebedarnoj ljubavi Božjoj. Tako kaže: “Sin je izišao od Boga da bi ti izišao iz svijeta; došao je k tebi da bi ti došao k njemu. Što znači izaći iz svijeta i ići Kristu ako ne nadvladati mane i svezati dušu vezom Božje ljubavi?”³⁵ (usp. V. nedjelja po Uskrsu 12.)

U tom stalnom vraćanju Gospodinu vrlo važno mjesto ima i sakrament pomirenja o kojemu Antun u svojim govorima vrlo često govori i potiče svoje slušatelje na čestu i temeljitu ispovijed kojoj je prvi čin skrušenost srca i kajanje.

Nadahnujući se Isusovim riječima Antun poučava pokornika kako će slaviti taj sakrament u kojemu će uskrsnuti iz grijeha:

“Nato sluga padne ničice preda nj govoreći: strpljenja imaj sa mnom i sve ću ti vratiti! (Mt 18,26) Evo što grešnik treba učiniti dok je još na životu. Pripazi na ova tri momenta: padne ničice, zaklinjao je i sve ću ti vratiti. U njima su predstavljeni: kajanje, ispovijed i zadovoljština po kojima se opraštaju svi grijesi. Pada ničice onaj koji je doista skrušen i raskajan, koji se smatra prahom... Zaklinjati znači tražiti nešto u poniznosti i podložnosti. Ispovijed treba biti ponizna i predana (devota): ponizna u preziru i optužbi samoga sebe; predana u spremnosti da se dadne zadovoljština. Tek tada moći će reći: ‘Strpljenja imaj sa mnom!’ Kaže Apostol: ‘Ili prezireš bogatstvo dobrote, strpljivosti i velikodušnosti njegove ne shvaćajući da te dobrota Božja k obraćenju privodi?’ (Rim 2,4)... ‘I sve ću ti vratiti!’ Vraća sve onaj koji popravlja učinjeno zlo tako da grijehu odgovara srazmjerna kazna”.³⁶

³⁴ *Sermones*, II., str. 212–214.

³⁵ *Sermones*, I., str. 349.

³⁶ *Sermones*, II., str. 383–384.

3.1. Skrušenost srca – pokajanje

Što treba podrazumijevati pod skrušenošću srca, pod oduravanjem grijeha i boli zbog njega, sam sv. Antun nam to jasno kaže: “Evo što čini pravo pokajanje. Kad se grešnikovo srce raspali milošću Duha Svetoga, gori zbog boli i rasvjetljuje se spoznajom samoga sebe. A tada će trnje, to jest savjest ispunjena mukama i grižnjom, i drač, odnosno mučna bludnost biti uništene jer je izvana i iznutra vraćen mir”.³⁷

Kad mi govorimo o sakramentu pomirenja i o potrebi ispovijedanja redovito smatramo da onaj koji je teško sagriješio treba se pokajati i što prije pristupiti sakramentu oprostjenja da bi bio opravdan. Dakle, ističemo prije svega ono što je pokornik dužan učiniti, što mora napraviti da bi sakrament donio svoje plodove. Istina, imamo na umu i Božje djelo praštanja u sakramentu pomirenja, ali to je tek na kraju pošto pokornik učini sve što je propisano. Vrlo često zaboravimo da je već i u odluci pokornika da se ispovijedi duboko utkana ljubav Boga koji ga na to poziva.

Antun i o tom sakramentu govori prije svega kao o milosti Božjoj, kao o znaku velike dobrote Božje i zato ističe da je u temeljima toga sakramenta inicijativa ljubavi i milosrđa Božjega. Bog u svojoj ljubavi poziva grešnika, a Duh Božji u čovjekovu srcu stalno ga potiče da ne robuje grešnom stanju.

Te tvrdnje pokazuju da je Antun čovjek vjernik i teolog, ali i djelitelj sakramenta pokore s bogatim iskustvom, i osobito čovjek velike nade. I ovdje, kao redovito i u svim drugim dimenzijama kršćanskog života, prvotni začetnik i djelatnik je Životvorac, Duh Sveti koji se zamjećuje samo po djelovanju u stvorenjima³⁸ i sam Gospodin, ali nikada bez Crkve, tj. drugih vjernika.

Kad je riječ o skrušenosti Antun tvrdi da je ona glas Duha Svetoga u srcu pokornika gdje dolazi na tri načina: glasom propovijedi, nadahnućem bratskog sudioništva, kucanjem očinskog popravljanja; “Glas Duha Svetoga je skrušenost koja govori grešnikovu srcu, i ako ga čuješ ne znaš odakle dolazi, tj.

³⁷ *Sermones*, III., str. 146.

³⁸ Usp. *Sermones*, I., str. 370: “Ideo Spiritus Sanctus in linguis igneis apparuit, utlinguas linguis, ignem veneno mirtifero apponeret, Et nota quod ‘ignis quattuor habet maturas: urit, purgat, calefacit, illuminat. Similiter Spiritus Sanctus exurit peccata, purgat corda, torporem xcutit, ignorantias illuminat. Ignis etiam incorporeus et invisibilis est in sua ntura... Sic Spiritus Sanctus videri non potest, nisi per creaturas, in quibus operatur”. Usp. *Sermones*, II., str. 113.

kojim putem je unišao u njegovo srce i na koji način se vraća, jer njegova je bit nevidljiva. Promotri još da se taj glas rađa na tri načina: glasom propovijedanja, dahom bratskog sudjelovanja, udaranjem očinskog ispravljanja. Iz te tri stvari obično se rađa glas skrušenosti u srcu grešnika...³⁹ Treba opet zapaziti kako Duh Sveti najradije djeluje po vjernicima, svojim suradnicima koji prihvaćaju evanđeoski način ophođenja s grešnicima.

Skrušenost srca kao milost i dar Božji⁴⁰ čini mogućim iskustvo Gospodnje milosrdne dobrote, uvećava milost u ovome životu i slavu u budućem,⁴¹ obnavlja u čovjeku sliku i priliku Božju nagrđenu grijehom,⁴² a u kući skrušenosti milošću Božjom grešnik uskrsava.⁴³ Za grešnika skrušenost isto tako znači prostiranje pred Gospodinom, jer se grijehom prostro pred lažnim svjetskim veličinama,⁴⁴ a odnosi se na sve grijehe, njihove okolnosti, na propuste i zaboravljene grijehe,⁴⁵ Osim toga raskajani grešnik mora imati na pameti da je pokvario svoju savjest pristajanjem uz grijeh, svoju osobu djelom i svoj dobar glas lošim primjerom⁴⁶, da je zaprljao haljinu krsne nevinosti, da je zaslužio pakao te izgubio vječni život.⁴⁷

Snaga iskrenog kajanja, koja mu dolazi od Božje dobrote i milosrđa, koje čisti od grijeha, ako se čvrsto odluči ispovjediti ga prvom prilikom,⁴⁸ i u kojem Isus Krist vodi dušu da ne zaluta; on je savjetnik jer je savjetuje neka se nada u milosrđe,⁴⁹ očituje se i činjenicom da je sposobna očistiti one koji je doživljavaju i

³⁹ Usp. *Sermones*, I., str. 377.

⁴⁰ Usp. *Sermones*, I., str. 65: "Spiraculum vitae, quoe est cordis contritio, tunc inspirat Dominu sin faciem animae, cum Dei imago et similitudo, per peccatum deturpata, per cordis contritionem faciei ispisus animae imprimatur et impressa renovatur". Usp. *Sermones*, II., str. 444.

⁴¹ *Sermones*, II., str. 168–170.

⁴² Usp. *Sermones*, I., str. 65.

⁴³ Usp. *Sermones*, I., str. 193: "Bethania intepretatur domus afflictionis. Haec est contritio cordis... In hac domo resuscitatur Lazarus... In domo enim contritionis peccator resuscitatur, cum divina gratia adiuvatur, unde dicit cum Propheta: In ipso speravit cor meum et adiutus sum. Cum cor sperat, fratia adiuvat..."

⁴⁴ Usp. *Sermones*, II., str. 384.

⁴⁵ Usp. *Sermones*, III., str. 2. 53–54; II., str. 494; I., str. 65.

⁴⁶ Usp. *Sermones*, III., str. 133.

⁴⁷ Usp. *Sermones*, III., str. 134.

⁴⁸ Usp. *Sermones*, II., str. 214: "Ecce quanta misericordia Dei, aui 'in sola contritione animam mudat a peccatis, ita tamen quod firmum habeat propositum confitendi'".

⁴⁹ Usp. *Sermones*, I., str. 303.

zaista žive, pa je pokajanje kao takvo neophodno za oproštenje grijeha: "U krvi pokajanja sve se čisti, sve biva oprošteno samo ako postoji odluka ispovjediti se. Bez krvi pokajanja, naime, nema otpuštenja grijeha".⁵⁰

Da bi raskajanost srca bila prava u njoj treba biti odbijanje i žaljenje kad je riječ o prošlim grijesima, i odlučnost da više neće padati u grijeh, da će se iskreno oprostiti svaku uvredu, da će pružiti zadovoljštinu svima koji su povrijeđeni.⁵¹ Kao prava evanđeoska metanoja, odbacuje težnje svjetovnih ljudi, mentalitet svijeta, preobražava skrušenog pokajnika da više ne traži lažne užitke, nego one prave.⁵²

Najdublji razlozi skrušenosti srca su prvenstveno strah od kazne, ne onaj čisto ropski, nego sinovski, jer je dar Duha Svetoga, i ljubav prema vječnoj slavi.⁵³ Ipak glavni razlog i uzrok skrušenosti je ovaj: sam Bog, kojega grešnik zbog grijeha gubi. "Zbog smrtnog je, naime, grijeha izgubio Sina Božjeg, koji je najdostojniji, najmiliji i najdragocjeniji od svega stvorenog."⁵⁴ Plod takve skrušenosti je ponovno slikanje Gospodinova lica na smrtnim grijehom izobličenom licu grešnika.⁵⁵ U biti, skrušenost srca nije ništa drugo nego međusobna ljubav koja će, «ako bude uzajamna i stalna, pokriti mnoštvo grijeha. Ljubav mora biti recipročna, to jest uzajamna, i vršena zajedničarski; mora biti stalna: nje ne smije nikada nedostajati, ni onda kad nam je loše, niti onda kad nam je dobro, nego mora biti neprekidna, te ustrajati do kraja. Dapače: ljubav je Tješitelj, Duh istine, koji poput ulja pokriva mnoštvo grijeha".⁵⁶

Tako se može kazati da je za Antuna skrušenost pokornikov kreposni čin izrečen prijezirom grijeha i s bolju zbog prošlih

⁵⁰ *Sermones*, II., str. 460. O pitanju djelotvornosti pokajanja u dvanaestom stoljeću puno su raspravljali Abelardo i Viktorinci, ali je Antun slijedio mišljenje Petra Lombardskog, koji smatra da je skrušenost srca dovoljna za oproštenje grijeha. Gospodin oprašta čim skrušeni čovjek goji nakanu ispovjediti svoje grijehe. Usp. PETAR LOMBARDSKI, *Libri IV. Sententiarum*, IV., 17, 1-5, Quaracchi 1916., t. 2, 845-857.

⁵¹ Usp. *Sermones*, III., str. 40.

⁵² Usp. *Sermones*, I., str. 65.

⁵³ Usp. *Sermones* I., str. 193: "Duae sorores peccatoris, a peccati morte resuscitati... sunt timor poenae et amor gloriae. Timor poenae provocat peccatorem ad planctum et irritat quasi canem ad investigandum, ad confitendum peccatum et circumstantias peccati. Amor gloriae illuminat, timor satagit, amor inungit..."

⁵⁴ *Sermones*, I., str. 66.

⁵⁵ Usp. *Sermones*, I., str. 363.

⁵⁶ *Sermones*, I., str. 363.

grijeha, pa i onih zaboravljenih i zbog propusta, ali je to i čin koji ima svoj izvor, početni i izvršni u milosti Duha Svetoga, bitnoj ljubavi Oca i Sina, i stoga kao čin što ga oblikuje ljubav, posjeduje moć otpuštanja grijeha “uz uvjet da se donese odluka da će se ispovjediti. Jer, zaista, bez krvi pokajanja nema oproštenja grijeha”.⁵⁷

3.2. Ispovijedanje grijeha

U Govorima sv. Antuna nije uvijek posve jasna razlika između svojstava i učinaka skrušenosti (pokajanja) srca te ispovijedanja grijeha, ali je veoma jasan njihov međusobni i neraskidivi odnos. Antun ih uspoređuje s Jakovljevim ljestvama koje imaju dvije upornice “pokajanje i ispovijedanje” koje podržavaju “onih šest kreposti, koje sadržavaju sve posvećenje duše i tijela: to jest mrtvljenje vlastite volje, strogost discipline, krepost uzdržljivosti, promatranje vlastite krhkosti, vršenje aktivnoga života i kontemplacija nebeske slave”.⁵⁸ Svakako, “skrušenosti srca treba se pridružiti ispovijedanje ustima”⁵⁹, i kao što nakon cvijeta slijedi plod, “tako i nakon skrušenosti srca mora slijediti ispovijedanje. Po skrušenosti se dolazi do ploda ispovijedi, to jest do odrješenja i pomirenja”,⁶⁰ zbog čega se ispovijed, budući da proizlazi iz skrušenosti, može nazvati “rođenjem”,⁶¹ ali također i “Kraljem pokornika koji je u njima rođen”.⁶² Oboje imaju svog početnika u Duhu Svetom koji ih nadahnjuje, vodi i nosi k dovršetku.⁶³

Sažeto bismo mogli kazati da je za sv. Antuna ispovijed drugo krštenje, s kojim se nanovo stječe nevinost prvog krštenja⁶⁴, most preko kojeg se prelazi s obale smrtnog grijeha

⁵⁷ *Sermones*, II., str. 460.

⁵⁸ *Sermones*, II., str. 114.

⁵⁹ *Sermones*, I., str. 120.

⁶⁰ *Sermones*, III., str. 3; usp. I., str. 441.

⁶¹ *Sermones*, II., str. 550.

⁶² *Sermones*, III., str. 70.

⁶³ Usp. *Sermones*, I., str. 370: “Similiter Spiritus Sanctus exurit peccata, purgat corda, torporem excutit, ignorantias illuminat”; usp. III., str. 146; I., str. 65.

⁶⁴ Usp. *Sermones*, III., str. 207: “Baptismus ex aqua et Spiritu Sancto est poenitentia, ex spiritu scilicet contritionis et aqua lacrimosae confessionis, ut, qui primi innocentiam et gratiam per mortale perdidit, per istius secundi virtutem recuperare ipsam possit”.

na obalu pokorničkog djela zadovoljštine⁶⁵, na novu goru Sinaj po otpuštenju grijeha,⁶⁶ lijek protiv grijeha i kao takva daska spasa nakon brodoloma,⁶⁷ mogućnost da pravi pokornik uzgaja vinograd svoje duše,⁶⁸ duga, to jest znak mira i pomirenja uspostavljenog između Boga i grešnika,⁶⁹ 'kuća Božja' zbog pomirenja grešnika. U ispovijedi, naime, grešnik se pomiruje s Bogom, sin se pomiruje s Ocem, kad ga ovaj primi u svoju očinsku kuću⁷⁰ i vrata nebeska. "Kroz ispovijed, zapravo, kao kroz vrata raskajani grešnik biva uveden na poljubac nogu božanskog milosrđa; biva podignut na poljubac ruku nebeske milosti; biva uzvišen na poljubac lica pomirenja s Ocem. O kuću Božja, o vrata nebeska, o ispovijedi grijeha! Blažen tko će u tebi stanovati, blažen tko će kroz vas unići, blažen tko se ponizi u tebi!"⁷¹ Ona je ponovno rođenje Kralja pokornika koji se među njima rađa svaki puta kad se slavi sakrament pokore;⁷² i kao takva, ispovijed je veoma strašna za nečiste duhove.⁷³

3.2.1. Sadržaj ispovijedanja

Osnovni sadržaj ispovijedi je sljedeći: pokornik se, naime, mora priznati krivim zbog tri stvari: da je uvrijedio Gospodina, da je ubio samog sebe te da je sablaznio blišnjega, ispustivši dati svakome prema dužnoj pravednosti: Bogu čast, samome sebi nepovjerenje, blišnjemu ljubav.⁷⁴

Prava ispovijed mora imati sljedeće sastavnice: bol zbog prošlih grijeha i strah od vječnih kazni; čvrstu odluku da se više nikada ne vrati na bljuvotinu; nadu u oproštenje; iskrenu

⁶⁵ Usp. *Sermones*, I., str. 224-225.

⁶⁶ Usp. *Sermones*, I., str. 67.

⁶⁷ Usp. *Sermones*, I., str. 72.

⁶⁸ Usp. *Sermones*, I., str. 18: "Et bene confessio hora tertia nuncupatur, in qua verus confitens, tamquam paterfamilias, excolit animae suae vineam. In tribus enim se culpabilem debet confiteri, quia offendit Dominum, occidit seipsum, scandalizavit proximum, unicuique iustitiam non exhibendo: Deo honorem, sibi cautelam proximo dilectionem".

⁶⁹ Usp. *Sermones*, I., str. 115.

⁷⁰ Usp. *Sermones*, I., str. 76.

⁷¹ *Sermones*, I., str. 77-78.

⁷² Usp. *Sermones*, III., str. 70.

⁷³ Usp. *Sermones*, I., str. 76: "Locus confessionis, immo ipsa confessio, immundis spiritibus est terribilis... quia a gemitu cordis debet exire rugitus confessionis, quo audoti, maligni spiritus, perterriti, ad tentationes procedere non praesumunt."

⁷⁴ Usp. *Sermones*, I., str. 18.

optužbu, zadovoljštinu, to jest pokornički čin zadovoljštine.⁷⁵ Antun to sažeto kaže ovako: “U ispovijedi grijeha moramo govoriti, to jest otvoreno, potpuno i bez prikrivanja ispovjediti svoje grijehe. I to nas poučava sama priroda jer je čovjekov jezik potpun, mekan i širok. Tako ispovijed grijeha mora biti potpuna uz očitovanje i nabranje svih okolnosti; mora biti mekana, to jest okupana suzama; mora biti široka u naknadi svih nanesenih uvreda, u vraćanju svega zlonamjerno oduzetog, i čvrste odluke da se ponovno ne upadne u grijeh. Takva ispovijed jezikom daje da se duša uzdigne do Boga pomoću kontemplacije, nadvije se nad sebe pomoću poniznosti, sva se okreće naokolo da bi bila samilosna prema bližnjemu”.⁷⁶ S druge strane Antun s pravom govori o ispovijedi kao pohvali Gospodnjem milosrđu, a ne samo o priznavanju grijeha.⁷⁷

3.2.2. Načini ispovijedanja

Antun, kao pravi teolog i iskusnik u ispovijedanju, poznao je sva tri oblika prakticiranja ispovijedi na početku 13. st.:⁷⁸ svečana ispovijed,⁷⁹ javna ispovijed⁸⁰ privatna tajna ispovijed. Privatni način ispovijedi bio je najrašireniji u Antunovo vrijeme i o njoj najviše govori u svojim govorima.

Govoreći o načinu ispovijedanja Antun veoma snažno i strogo inzistira da ona mora biti tajna i privatna, “skrivena od ljudskih saznanja i zatvorena u riznici sjećanja ispovjednika pod nepovredivim pečatom...; toliko da, čak i da svi ljudi svijeta poznaju grijeh grešnika koji ti se ispovjedio, ti ga ipak moraš držati u tajnosti i zatvoriti ga pod ključem trajne šutnje... tko izda

⁷⁵ Usp. Usp. *Sermones*, I., str. 115-116. III., str. 40.

⁷⁶ *Sermones*, I., str. 380-381.

⁷⁷ Usp. Usp. *Sermones*, I., str. 380.

⁷⁸ Za poznavanje teologije i prakse sakramenta pokore u srednjem vijeku usp. P. ANCIAUX, *La théologie du sacrement de pénitence au XII siècle*, Louvain-Gembloux 1949. Usp. također i ALAINE DE LILLE, *Liber poenitentialis*, t. II, *La tradition longue*. Neizdani tekst objavljen i bilješkama snabdjeven od J. Longère, Louvain-Lille, 1965., str. 138; THOMAE DECHOBHAM, *Summa confessorum*, ed. Broomfielda, I., 1, Louvain-Paris 1968., str. 13.

⁷⁹ Usp. *Sermones*, I., str. 275.

⁸⁰ Usp. *Sermones*, I., str. 324; II., str. 211-212 gdje Antun opisuje kako su javni pokornici računali s sa svim vjernicima: «Unde publice poenitentes solent prae forius ecclesiae cilicio induti stare, et in ipsam ecclesiam fideles introeuntes humiliter postulare ac dicere: Nos, peccatores indigni, rogamus vos fideles Christi, ut pro nobis misericordiae divinae preces fundatis, qui indigni suus eckkesuam intrare et fidelium conventui interesse».

ispovijed griješi teže od Jude izdajnika koji je Judejcima izdao Sina Božjega Isusa Krista”.⁸¹ Razlog te tajnosti prema Antunu ima svoj temelj u vjeri u otajstvu sakramenta i sljedeći je: “Ja to ispovijedam čovjeku, ali ne kao čovjeku, nego kao Bogu”.⁸²

Ispovijed nadalje mora biti istinita, “tako da točno odgovara krivici, da se ne kaže manje iz srama ili straha, niti doda više pod prividom poniznosti. Radi poniznosti nitko ne treba lagati”,⁸³ ali istovremeno mora biti potpuna “da ništa ne ostane skriveno od svećenika, ništa – grijeh i okolnosti – ne izmakne pokorniku”.⁸⁴ Kako bi pomogao da se obavlja prava i potpuna ispovijed, kao vješt ispovjednik, Antun u svojim različitim govorima ponavlja opis grijeha, počevši od smrtnih grijeha,⁸⁵ te inzistira na važnosti svih okolnosti grijeha koje grijeh čine još težim i muče grešnikovu dušu.⁸⁶ Stoga sve okolnosti moraju biti iznesene u ispovijedi naglašavajući “je li grijeh počinjen često ili rijetko; je li se u grijehu ostalo duže ili kraće vrijeme; je li često ponavljan i je li ga se dovoljno često ispovijeda”.⁸⁷

3. 2. 3. Učinci ispovijedi

Govoreći o učincima ispovijedi, Antun ih ističe nekoliko: asketska vrijednost, jer liječi i jača dušu da bi mogla svladati neuredne želje i osnažiti razum;⁸⁸ posvećujuća vrijednost, jer čisti od grijeha te ispunja milošću Duha Svetoga;⁸⁹ izbjeljuje dušu, obnavlja duh slabeći mane, a snažeći kreposti⁹⁰, tako da pravi pokornik više neće podnositi nikakav suživot sa smrtnim grijehom. Više puta Antun govori i o strahu kod ispovijedi, ali

⁸¹ *Sermones*, I., str. 66-67.

⁸² Usp. *Sermones*, I., str. 67.

⁸³ *Sermones*, I., str. 67.

⁸⁴ Isto.

⁸⁵ *Sermones*, I., str. 67-69.

⁸⁶ Usp. *Sermones*, I., str. 73-74: “Nota quod, sicut in cithara extenduntur chordae, sic in confessione debent extendi peccatorum circumstantiae, quae sunt: ‘Quis, quid, ubi, per quos, quoties, cur, quomodo, quando?’ Omnia ista distingue, et tamen in feminino quam in masculino sexu discerere et diligenter perquire... Quia hae circumstantiae et consimiles valde aggravant peccatum et animam peccatoris, ideo in confessione omnia sunt denudanda”.

⁸⁷ *Sermones*, I., str. 74.

⁸⁸ *Sermones*, I., str. 17.

⁸⁹ *Sermones*, I., str. 17-18; II., str. 531: “Confessio enim mundat lepram peccati et decorat gratia Spiritus Sancti”.

⁹⁰ Usp. *Sermones*, II., str. 449.

tu je riječ o "čistom strahu duše koja se boji gubljenja milosti, koja je u njoj uništila želju za grijehom; koja se boji da će biti ostavljena, premda ju ne muči nikakva nevolja".⁹¹

Gledajući tako na sakrament ispovijedi, biva očito da je za sv. Antuna, taj sakrament neophodan, jer predstavlja jedini ustuk protiv počinjenih grijeha, prvenstveno ako se ima na umu da je za Antuna grijeh gubitak Krista zaručnika i preljubnički odabir đavla, a ispovijed je dosljedno tome ponovno dobivanje Krista.⁹² Antun to izričito tvrdi: "Onaj tko nije opran krštenjem i ispovijeđu te pokorom nema dio s Isusom",⁹³ budući da je ispovijed uspoređena s krštenjem vodom i Duhom Svetim.⁹⁴ Kao propovjednik koji zna govoriti jednostavno i uvjerljivo dodaje: "Budući da se na usta diše samo u potrebi i nerado, tako se i ispovijedanje ustima čini zbog potrebe: Otkako si sagriješio, nužno je da se ispovijediš: ako se ne želiš ispovijediti određen si za osudu".⁹⁵

Znajući da IV. lateranski sabor (1215.) smatrao potrebnim propisati za sve vjernike da se barem jedanput godišnje ispovijede,⁹⁶ može iznenaditi ova tvrdnja koju izgovara više Antun, ustrajni djelatelj sakramenta, nego li Antun, teolog: «Rezanje odviše duge kose (usp. 2 Sam 14, 25-26) slika je ispovijedanja grijeha, što mnogi čine samo jednom godišnje, dok bi se naprotiv trebalo ispovijedati svaki dan. Budući da je čovjek lomiv po prirodi te je sklon grijehu i da se grijehom prlja svaki dan, te imajući po tom tako slabo pamćenje, koje se navečer nikako ne sjeća onog što se dogodilo ujutro, zašto se onda - nesretnik! - ispovijeda jednom godišnje? Što više, zašto ispovijed odgađa makar samo jedan dan, kad ne zna što će mu donijeti sljedeći dan ... Ti, koji svaki dan piješ otrov grijeha, moraš također svednevice piti protuotrov ispovijedi".⁹⁷

No, kao istinskom evanđeoskom mužu i uvjerenom svjedoku Božjeg milosrđa, Antunu tjeskoba i opasnost od grijeha ne

⁹¹ *Sermones*, I., str. 545.

⁹² Usp. *Sermones*, III., str. 148-149.

⁹³ *Sermones*, III., str. 169.

⁹⁴ Usp. *Sermones*, III., str. 207: *Baptismus ex aqua et Spiritu Sancto est Poenitentia, ex spiritu scilicet contritionis et aqua lacrimosae confessionis, ut, qui primi inotentiam et gratiam per mortale perdidit, per istius secundi virtutem recuperare ipsam possit*.

⁹⁵ *Sermones*, I., str. 373.

⁹⁶ Usp. *DenzHün*, 812.

⁹⁷ Usp. *Sermones*, I., str. 467.

mogu biti najdubljom motivacijom i opravdanjem, a pogotovo ne jedinom motivacijom česte sv. ispovijedi. Stoga on ovako ohrabruje pokornike: “Ponavljaj ispovijed i više puta optužuj samog sebe. Zašto to? Da te se Bog i njegovi anđeli sjećaju, da ti oprosti tvoje grijeha i ulije ti svoju milost, te da te učini dionikom vječne slave”.⁹⁸

3.2.4. Temeljni momenti ispovijedanja

U svojim govorima Antun govori i o obredu ispovijedi koji, milošću Duha Svetoga, mora uključivati dobar i konkretan ispit savjesti,⁹⁹ da se ne bio pojavio kakav prolaz kroz koji bi mogao ući neprijatelj.¹⁰⁰ Da bi takav ispit savjesti bio plodonosan, Antun preporuča konkretna pitanja koja olakšavaju dužnost da se objasne i okolnosti grijeha koje treba ispovjediti: tko, što, gdje, pomoću čega, koliko puta, zašto, na koji način i kada¹⁰¹ te isto tako točno nabraja četiri temeljna elementa dobre ispovijedi: “poniziti se duhom i tijelom pred svećenikom, potpuna i pojedinačna optužba vlastitih grijeha, precizirati okolnosti grijeha što se sastoji iz sljedećih pitanja: Što? Tko? Gdje? Posredstvom koga? Koliko puta? Zašto? Kako? Kada? Četvrti je prihvaćenje s poštovanjem i spremno pokore koju naređuje ispovjednik”.¹⁰² Njegovo veliko iskustvo ispovijedanja pokazuje se u konkretnom savjetovanju pojedinim životnim staležima njihov svojstveni način pripreme i ispovijedanja.¹⁰³ Zatim dolazi ispovijed, odnosno “žrtvovanje u njegovu šatoru, to jest u crkvi, pred svećenikom, žrtve ‘klicanja’, to jest ispovijedi za koju se dobro kaže da je klicanje, jer pokornik ne smije svoj grijeh ispovijedati poluzatvorenih usta i poluglasno, već otvorenih usta kao da kliče”.¹⁰⁴ Antun je uvjeren da onaj “tko otvara usta u ispovijedi, prima duh milosti koji je život duše”.¹⁰⁵

Ostavio nam je i opis sažetog načina kako se ispovijedati: “Evo sažetog i veoma korisnog načina ispovijedanja. Ne drži

⁹⁸ *Sermones*, I., str. 75-76.

⁹⁹ *Uso. Sermones*, III., str. 146-147.

¹⁰⁰ *Usp. Sermones*, I., str. 75-76.

¹⁰¹ *Usp. Sermones*, I., str. 74.

¹⁰² *Usp. Sermones*, III., str. 41.

¹⁰³ *Usp. Sermones*, III., str. 148.

¹⁰⁴ *Sermones*, I., str. 75.

¹⁰⁵ *Sermones*, III., str. 218.

zatvorena usta onaj tko posve jasno i otvoreno ispovijeda grijeh i njegove okolnosti; onaj tko ništa ne prešućuje već stalno obnavlja svoju bol, govori u gorčini duše; cijeloga sebe stavlja u ispovjednikove ruke... Evo, jasno je što pokornik mora vidjeti, govoriti i poslušati”.¹⁰⁶ I na drugom mjestu nadopunja: “Ovdje zapazi način kako se treba ispovjedati. Na početku ispovijedi pokornik mora početi optuživanjem sebe, kako je prešao s ponude na užitak, s užitka na pristanak, s pristanaka na riječ, s riječi na djelo, s djela na ustrajavanje u grijehu, s ustrajavanja na naviku”.¹⁰⁷

U svojim govorima sv. Antun pokazuje i veliku razboritost u savjetovanju kako da se učini priznanje grijeha. Kako bi pokornik mogao učiniti sve što može kako mu na savjesti ne bi ostao nijedan grijeh¹⁰⁸ treba paziti da ne hini i prikriva svoje grijehe,¹⁰⁹ najprije mora ispovjediti smrtne grijehe, jer oni pustoše i uništavaju dušu. Antun naglašava da postoji sedam vrsti grijeha koje treba točno razotkriti na ispovijedi, zajedno s onima koji su im slični kako su bili počinjeni uz pristanak duha te izvršeni na djelu.¹¹⁰ Iz iskustva onog vremena izričito svjedoči da su “tako najčešći i najbrojniji grijesi bludnost i škrtost”.¹¹¹

Veoma je praktičan, ali i potpuno ukorijenjen u evanđelju, postupak u ispovijedi “jer pokornik kad se ispovijeda mora početi od nedopuštenih misli, zatim prijeći na riječi i potom na opaka djela”;¹¹² mora opisati “grijehe učinjene srcem, ustima, djelima, grijehe propusta, okolnosti”.¹¹³

Govoreći o ispovijedi, možemo kazati da za sv. Antuna nije riječ samo o ispovijedanju grijeha, nego prvenstveno u njoj vidi očitovanje Božjeg milosrđa. Spominje i strah povezan s ispovijedi. Nije riječ o strahu od kazne, nego više o strahu za gubitak milosti

¹⁰⁶ *Sermones*, I., str. 127.

¹⁰⁷ *Sermones*, III., str. 148.

¹⁰⁸ *Sermones*, II., str. 547,

¹⁰⁹ Usp. *Sermones*, I., str. 126; III., str. 547-548: “Vera confessio simulationem non novit, quae conscientiae veritatem elucidat in conspectu Altissimi et sui confessoris, et tunc portat insimulatum imperium Domini. Nota quae confessinis quattuor sunt inimici: amor peccati, pudor confitendi, timor poenitentiae, desperatio veniae. Aui isto quattuor hostesi n confessione omnino superat, sine dubio insimulatum Domini imperium portat”.

¹¹⁰ Usp. *Sermones*, I., str. 66-75.

¹¹¹ *Sermones*, II., str. 347.

¹¹² *Sermones*, I., str. 233.

¹¹³ *Sermones*, III., str. 2.

i da čovjek bude napušten. U govorima sv. Antuna Padovanskog pojam *pokora*, temeljni objekt njegova apostolata, veoma je nazočan.¹¹⁴ U općenitom teološkom jeziku pokora znači moralnu krepost, sakrament i stanje duhovnog evanđeoskog života. To možemo naći i kod sv. Antuna premda u njegovim *Propovijedima* riječ pokora prvenstveno znači sakrament ispovijedi.¹¹⁵

U svemu tome ne smije se nikada zaboraviti neprestano svjedočenje Gospodinova neizmjernog milosrđa što ga je Antun uvijek imao pred očima kad je govorio o čovjeku grešniku: "O dubino božanske milostivosti, zaista daleke od ljudske spoznatljivosti, jer njegovo milosrđe nema broja. Zapisano je u Knjizi Mudrosti: Bog, 'jer mu je uvijek u vlasti njegova silna snaga' (Mudr 11,21), ne želi zatvoriti svoje milosrđe u zakone, unutar tih granica, dapače njegovo milosrđe sve obuhvaća i sve uključuje. Njegovo je milosrđe svagdje, pa čak i u paklu, budući da ni osuđenik nije kažnjen onako kako bi to njegov grijeh zahtijevao".¹¹⁶

3.3. Zadovoljština

Treći element pokorničkog procesa je zadovoljština ili pokora koju je naložio ispovjednik, a načelno se sastoji iz triju stvari: molitva, post, i milostinja.¹¹⁷ Treba uočiti kako je za sv. Antuna zadovoljština, kao uostalom i sve drugo u sakramentu pomirenja, radost jer ona "nosi posudu vina u kojoj je simbolizirana radost pokornika u izvršenju naložene pokore za svoj grijeh... Post i milostinju treba činiti s radošću, i molitvu s povjerenjem u božansko milosrđe. Zadovoljština se sastoji upravo od ta tri djela: post, milostinja i molitva".¹¹⁸ U zadovoljštini pokornik

¹¹⁴ Usp. L. P. SIMON, *San Antonio de Padua. Exposicion sistematica de su predicacion*, Madrid 1988., str. 246-277.; L. TEMPERINI, *Penitenza, conversione, mortificazione*, u: *Dizionario antoniano. Dottrina e spiritualità dei sermoni di sant'Antonio*, a cura di E. CAROLI, Padova 2002., stupci 553-586.; N. VUKOJA, *Confessione*, u: *Dizionario antoniano...*, stupci 89-126.

¹¹⁵ Za podrobnije poznavanje naučavanja Evanđeoskog naučitelja o pokori, usp. TEETAERT DA ZEDELGEM, *La sacramentologia di sant' Antonio, dottore de la chiesa*. Akta antunovskih tjedana održanih u Rimu i Padovi 1946., Città del Vaticano 1947., str. 383-436; A. BASILE, *Dimensione penitenziale della vita cristiana nei Sermoni di sant' Antonio di Padova*, "Il Santo" 18 (1978.), str. 197 i dalje.

¹¹⁶ *Sermones*, II., 266. Da olakšamo bilješke govore sv. Antuna navodit ćemo ovako: *Sermones*, I., II. ili III., stranica latinskoga teksta.

¹¹⁷ Usp. *Sermones*, I., str. 18.

¹¹⁸ *Sermones*, III., str. 134.

radosno “čini pravdu u popravljanju, kojom daje svakom ono što je njegovo: Bogu molitvu, sebi post, a bližnjemu milostinju. U tom se naime sastoji zadovoljština”.¹¹⁹ Ona je neophodna za plodonosno slavlje i primanje milosti sakramenta, jer “uzalud prima milost Božju onaj koji, nakon ispovijedi svojih grijeha, odbija da za njih čini pokoru”.¹²⁰

Sam Antun veoma dobro i sažeto opisuje svojstvo prave zadovoljštine: “Prava zadovoljština mora imati ova četiri svojstva: težinu patnje, sposobnost ljubavi kojom u sebi grli sve, stalnost ustrajnosti do kraja i poniznost u nastojanju. Gdje su sjedinjena ta raspoloženja, tu je odmah spremno milosrđe”.¹²¹ Osim toga zadovoljština se postiže vršenjem nekih posebnih kreposti “iz kojih se sastoji sve posvećenje duše i tijela: a to su mrtvljenje vlastite volje, strogost discipline, krepost odricanja, razmišljanje o vlastitoj krhkosti, vježbanje u aktivnom životu i kontemplacija nebeske slave”.¹²²

Naknadu treba naložiti ispovjednik, a pokornik je treba prihvatiti u duhu poniznosti, pobožnosti i poslušnosti.¹²³ Za Antuna zadovoljština nije kazna niti globa za štete počinjene grijehom, nego je ona sredstvo posvećenja i preobrazbe. Zanimljivo je uočiti kako Antun snažno naglašava potrebu da i tijelo u zadovoljštini dadne svoj doprinos. Kao što je grešni čovjek svoje udove dao na službu grešnosti, tako ih sada stavlja u službu opravdanja na posvećenje.¹²⁴ Sve to se događa u

¹¹⁹ *Sermones*, II., str. 374.

¹²⁰ *Sermones*, I., str. 78.

¹²¹ *Sermones*, II., str. 385. Sv. Antun tu odmah osvjetljuje kako Božje milosrđe odgovara tim stavovima duše: “zapazi kako milosrđe Gospodinovo izvršava tri djelovanja: čisti dušu od mana, obogaćuje je obilnim karizmama, ispunja je nasladama nebeskih radosti. Prvo djelovanje ispunja srce bolju kajanja, drugo ga raznježuje ljubavlju, treće ga preplavljuje nebeskom rosom s nadom vječnih dobara”.

¹²² *Sermones*, I., str. 114.

¹²³ Usp. *Sermones*, III., str. 41. Antun za to i moli. Usp. *Sermones*, I., str. 131: “Stoga dajemo hvalu Isusu Kristu, Sinu božjemu koji je istjerao zloduha, obasjao slijepca, dao govor nijemome i sluh gluhom. Svi zajedno usrdni u duhu ponizno molimo Krista da istjera smrtni grijeh iz savjesti svakoga kršćanina te da mu ulije milosti božje kako bi priznao bezakonje svoje, izrekao ga u ispovijedi i vjerno poslušao savjete i naredbe svoga ispovjednika».

¹²⁴ Usp. *Sermones*, II., str. 433.

životnom okruženju milosti, jer “zakon milosti daje se onome čija je pokora srazmjerna s grijehom”.¹²⁵

U opisivanju naknade Antun nije legalist, nego pravi teolog velikog iskustva u dijeljenju sakramenta pokore. Tvrdi, naime, da u postupku zadovoljštine pokornik počinje molitvom da Gospodin prosvjetli duh koji je zbog grijeha ostao slijep, da ga oslobodi zloduha i da mu iščupa korijenje njegovih zlih običaja i razbije okove loših naviku¹²⁶ pa će se tada moći boriti protiv grešnog vladanja. Kao jeku, i navodeći nekoliko puta načelo sv. Grgura Velikog *contraria contrariis curantur*,¹²⁷ veoma poznatu maksimu koju su navodili propovjednici, Antun produbljuje tu metodu i potiče borbu protiv mana njima suprotnim krepostima. Izvor grijeha prema Antunu je u ove tri stvari: oholosti srca, požudi tijela te u prijanjanju uz svjetske stvari,¹²⁸ a korijen kreposna života je u poniznosti srca, čistoći tijela te u ljubavi prema siromaštvu.¹²⁹ Na prvo mjesto stavlja poniznost,¹³⁰ posebno za javne grešnike,¹³¹ ali su isto tako dragocjene čistoća srca¹³² i velikodušnost.¹³³

4. ULOGA ISPOVJEDNIKA U SALVLJU SAKRAMENTA POMIRENJA

Antun također potanko opisuje lik ispovjednika koji po pravilu za sakrament pomirenja treba biti svećenik, ali očito je da on, temeljeći se na Petru Lombardskom,¹³⁴ ukazuje i na druge mogućnosti ispovijedanja «laiku ili jednostavnom kleriku kojima možemo ispovijedati grijeha ako u blizini nema svećenika». ¹³⁵ Veoma dobro opisuje i ulogu svećenika u slavljenju

¹²⁵ *Sermones*, I., str. 169. Zato rado govori o srazmjernosti grijeha i pokore. Usp. *Sermones* I., str. 169; II., str. 384; II., str. 433.

¹²⁶ Usp. *Sermones*, I., str. 149.

¹²⁷ GRGUR VELIKI, *Homiliae XL. in Euangelia*, hom. XXXVII., n. 1.(PL 76, 1232; *Moralia* XXIV. 2 (PL 76, 287); *Regula pastoralis*, III., 36 (PL 77,121).

¹²⁸ Usp. *Sermones*, I., str. 87.

¹²⁹ Usp. *Sermones*, I., str. 88.

¹³⁰ Usp. *Sermones*, I., str. 168;

¹³¹ Usp. *Sermones*, II., str. 212.

¹³² Usp. *Sermones*, II., str. 323.

¹³³ Usp. *Sermones*, III., str. 41; 53.

¹³⁴ Usp. *Sent.* IV., dist. 17, 4 (PL 192, 853-854).

¹³⁵ *Sermones*, I., str. 68. Nemamo za to pisanih dokaza, ali smijemo pretpostaviti da je Antun poznao i praksu u Redu Manje braće da se braća mogu ispovijedati

sakramenta pokore: on je u nekom smislu i sudac,¹³⁶ ali iznad svega poslužitelj Božjeg milosrđa. Zato ga Antun uspoređuje s mudrom ženom, s primaljom: “Primalja (*ostetrica*) dolazi od latinske riječi *obstare*, stajati ispred, odnosno služiti. Primalje su slika svećenika koji mora pomagati i služiti grešnicima koji se ispovijedaju. Zato je rečeno ‘ruka mu je’ u službi primalje. Ruka je Gospodinova svećenik: njome mora iz grešnika biti izvađena zmijska, to jest stari čovjek, da bi se nakon toga rodio novi čovjek”.¹³⁷ Ispovjednik mora biti razborit, to jest sposoban razlikovati svjetlo od tamnoga, između kreposti i mane, izvagati sve stvari da bi shvatio kamo one teže.¹³⁸ On ima također točne obveze u sakramentu što ga mora izvršavati kao Gospodinov suradnik: moliti za pokornika te mu iskazivati suosjećanje, tješiti ga, obećati mu oprostjenje i odriješiti ga.¹³⁹

Pošto se završi ispovijed, trebaju naložiti zadovoljštinu ili pokoru¹⁴⁰ svećenici “kojima je jedinima povjerena vlast vezati i odrješivati,¹⁴¹ Antun se vrlo jasno i praktično bavi i pitanjem na koji način svećenik otpušta grijeha i odrešuje grešnika. On ovako odgovara: “Kod smrtnoga grijeha: grešnik odmah zaslužuje pakao, vezan lancima vječne smrti. Ali, kasnije se kaje i, uistinu, pokajavši se, obećava da će se ispovijediti. Gospodin ga odmah oslobađa od kazne i vječne smrti što se po pokajanju pretvara u kaznu čistilišta. A kajanje mora biti tako veliko kao u Magdalene i zločinca, da kad bi taj grešnik tada umro, odmah bi

i ne-svećenicima. Usp. SV. FRANJO ASIŠKI, *Nepotvrđeno Pravilo* (NPr) 20, 1-5 gdje se kaže: “Blagoslovljena moja braća, bilo klerici, bilo laici, neka svoje grijeha ispovijede svećenicima našega Reda [...] Ako pak tada neće imati svećenika, neka se ispovijede svom bratu, kao što kaže apostol Jakov: ‘Ispovijedajte jedan drugome svoje grijeha’ (Jak 5, 16). Ipak zbog toga neka ne zanemare uteći se svećenicima, budući da je svećenicima povjerena vlast vezati i odrješivati».

¹³⁶ Usp. *Sermones*, I., str. 323.

¹³⁷ Usp. *Sermones*, I., str. 307.

¹³⁸ Usp. *Sermones*, III., str. 219.

¹³⁹ Usp. *Sermones*, II., str. 589. Tumačeći izlječenje gubavca sv. Antun uočava ulogu svećenika u slavlju sakramenta pomirenja: “Hoc idem quotidie Dominus operatur in anima peccatoris per officium sacerdotis, qui in se ista tria debet habere: exteēde, tangere et velle. Manum tunc extendit, cum pro ipso peccatore orationem ad Deum fundit et ispius compassione se affligit; tangit, cum ipsum consolatur et eidem peccatori veiam promittit; habet velle ut mandetur, cum eum ab ipso peccato absolvit. Istud est illud triplex pascere, de quo dicit Dominus Petro: Pasce, pasce, pasce”.

¹⁴⁰ Usp. *Sermones*, III., str. 148.

¹⁴¹ Usp. *Sermones*, II., str. 214.

otišao na nebo. Odlazi k svećeniku i ispovijeda se. Svećenik mu određuje odgovarajuću pokoru, po kojoj i kazna čistilišta može biti okajana u ovome životu, a tko ju ispuni kako treba otići će u slavu. Na taj način Bog i sećenik opraštaju i određuju”.¹⁴²

4.1. Dostojanstvo svećenika u slavlju sakramenta

Potrebno je ovdje uočiti i važnost osobe svećenika jer on nije samo sredstvo Božjega milosrđa, nego na neki način i subjekt toga milosrđa. Možemo kazati: osim unutarne pokore, pokajanja, mora postojati i vanjska, a to je sakrament pomirenja što ga svećenik zaključuje odrešenjem grijeha i nalaganjem pokore. Pokornik, tek nakon što bude sakramentalno pomiren i odriješen, može se vratiti punom zajedništvu vjernika što Antun smatra toliko važnim da moli za dar povratka u zajednicu: “Molimo te, stoga, Gospodine Isuse Kriste, da nas očistiš od gube grijeha, da bismo se mogli ponovno vratiti u zajednicu svetih i zaslužiti da uzidemo s tobom u nebeski Jeruzalem. Udijeli nam to ti koji si blagoslovljen u vijeke. Amen.”¹⁴³

Antunu je, kako već rekosmo, bilo osobito stalo do toga da snažno istakne važnost svećenikove osobe i svetost njegove službe. Naime, valja znati da je u to vrijeme poštivanje svećenika, zbog mnogih zlih primjera i zbog slabe formacije samih svećenika, veoma ugroženo i mnogi heretički pokreti niječu pravo takvim svećenicima da slave svete sakramente, osobito pričesti i pomirenja. Iako je i sam Antun bio veoma kritičan u odnosu na takav svećenički i biskupski život, on – poput sv. Franje – zna lučiti dostojanstvo svećeničke službe i stvarnost konkretnog osobnog života nekoga svećenika. Stoga Antun potiče vjernike da im temeljni stav prema ispovjedniku treba biti stav duboke vjere. “Grešnik treba ispovjediti tako veliku vjeru u dostojanstvo svećenikove službe da mu kaže: ‘Gospodine, ako hoćeš možeš me očistiti i odriješiti me od mojih grijeha’.”¹⁴⁴ Poštujući odredbu IV. lateranskog sabora koji naređuje godišnju ispovijed svim vjernicima “vlastitom svećeniku”¹⁴⁵ i sv. Antun sokoli pokornike: “Pokornik se treba osloboditi sebe i radije poslušati naloge svoga

¹⁴² Usp. *Sermones*, I., str. 239.

¹⁴³ Usp. *Sermones*, II., str. 215.

¹⁴⁴ Usp. *Sermones*, II., str. 587.

¹⁴⁵ *Denz*, 812.

ispovjednika, svoga poglavara, govoreći sa Samuelom: ‘Govori, Gospodine, sluga tvoj sluša’ (1 Sam 3,10)”.¹⁴⁶

Antun izričito nabraja potrebne uvjete za odrešenje koje svećenik treba poštivati za valjanu i korisnu ispovijed: “Razmotri kako u ispovijedi svećenik mora tražiti od grešnika da obeća četiri stvari: da mu je žao i da će činiti pokoru za počinjene grijehе i za grijehе propusta; da bude spreman izvršiti naloženu mu pokoru; da donese čvrstu odluku da ubuduće neće činiti smrtnе grijehе; da je spreman nadoknaditi zlo koje je počinio bližnjemu, da je bližnjemu spreman oprostiti i ljubiti ga. Samo ako je spreman učiniti sve to, treba mu naložiti pokoru i odriješiti ga, inače ne”.¹⁴⁷

4.2. Svećenik treba ispravno motivirati za slavlje sakramenta pomirenja

Znajući iz iskustva kako nije lako uvijek spremno i radosno pristupiti sakramentu pomirenja sv. Antun ne plaši i ne prijeti, nego nastoji još više motivirati pokornike da se ne boje pristupiti tom čudesnom sakramentu koji nam je trajni znak Božje ljubavi i milosrđa. Tako ispovijed označava biblijskom slikom duge. “U dugi je označena ispovijed. Gospodin kaže u Postanku: ‘Dugu svoju u oblak stavljam, da zalogom bude Savezu između mene i zemlje’ (Post 9,13). Između Boga i zemlje, tj. grešnika (usp. Post 3,19) stavljena je duga ispovijedi, koja je znak saveza, mira i pomirenja. Pogledaj kako s pravom duga naznačuje ispovijed”.¹⁴⁸

Na drugom mjestu Antun još jednostavnijim riječima, u kojima se zrcali njegova vjera u ljubav i milosrđe Božje, ohrabruje i potiče grešnike da pristupe sakramentu pomirenja. “Taj je Bog za nas postao djetetom i danas je za nas rođen. Htio je biti nazvan ‘djetetom’ iz više razloga, ali zbog kratkoće vremena rasvijetlit ću samo jedan. Ako ražalostiš dijete, ako ga uvredom izazoveš, ako ga udariš, a onda mu pokažeš cvijet, ružu ili nešto slično, i dok mu to pokazuješ i daješ ono se više ne sjeća uvrede, srdžba mu prolazi i trči da te zagrlji... Jednako tako ako uvrijediš Krista smrtnim grijehom i učiniš neku drugu uvredu, a onda mu prikažeš cvijet

¹⁴⁶ *Sermones*, I., str. 127. Antun to još jasnije izriče ovim riječima: «Cum sacerdoti voluntati et voci vult obedire, tunc dilatatur ad occidentem; a seipsum enim occidit dum alteri se subicit» - Usp. *Sermones* II., str. 513.

¹⁴⁷ *Sermones*, II., str. 513.

¹⁴⁸ *Sermones*, II., str. 115.

skrušenosti ili ružu ispovijedi natopljenu suzama – suze su krv duše – on se više ne sjeća tvoje uvrede, oprašta grijeh i hita da te zagrlj i poljubi”.¹⁴⁹

Svoju pastoralnu razboritost Antun jasno pokazuje kad savjetuje da se, kao način sebeokrivljivanja, nikad ne smije uveličavati vlastite grijehe. “Grešnik naime treba tako učiniti da ispovijedanje točno odgovara grijehu, tako da ne kaže manje zbog stida ili straha, niti da doda više zbog prividne poniznosti, nego kako stvarno stvari stoje. Zbog poniznosti nitko ne smije lagati”.¹⁵⁰

156

Da pomogne pokorniku da smireno slavi sakrament pomirenja, Antun još detaljnije opisuje svećenikovu ulogu pomoću nekih simboličkih radnji u sakramentu pomirenja. “To isto (usp. Mt 8,1-4): ‘I gle, pristupi neki gubavac, pokloni mu se do zemlje i reče: ‘Gospodine, ako hoćeš, možeš me očistiti.’ Isus pruži ruku i dotakne ga se govoreći: ‘Hoću, očisti se!’ Gospodin čini svaki dan u duši grešnika po služenju svećenika koji također treba činiti tri stvari: ispružiti ruku, dotaći i htjeti. Pruža ruku kad Bogu izljuje svoju molitvu za grešnike i kad s njim suosjeća; dotiče ga kad ga tješi i obećava mu oprostjenje: hoće očistiti ga kad ga odrješuje od njegovih grijeha...”.¹⁵¹

Ovdje osobito valja uočiti kako Antun osjeća da svećenik treba za pokornike i moliti, jer i to je jedan od načina kako svećenik doista aktivno slavi sakrament pomirenja.

5. CIJELA CRKVA IMA UDJELA U SLAVLJU SAKRAMENTA POMIRENJA

Iako mi danas redovito govorimo o slavlju sakramenta pomirenja, ipak moramo priznati da ga ne slavimo baš tako redovito. Veoma često to je gotovo privatni čin između pokornika i svećenika, a sudjelovanje zajednice vjernika je u dobroj mjeri zanemareno.

Govoreći o sakramentu pokore Antun ne naglašava samo djelovanje Duha Svetoga, pokornika i ispovjednika, nego on govori i o sudjelovanju i radosti cijele Crkve. Koliko je Antun u promatranju i doživljavanju svih sastavnica sakramenta pomirenja bio duboko nadahnut evanđeoskim tekstovima pokazuje i to što

¹⁴⁹ *Sermones*, III., str. 8-9.

¹⁵⁰ *Sermones*, I., str. 67.

¹⁵¹ *Sermones*, II., str. 588.

on smatra gotovo normalnim da se poslije ispovijedi ne raduje samo pokornik, nego bi se svi vjernici trebali radovati kao što se na nebu raduje Bog i njegovi anđeli (usp. Lk 15,7). Tako Antun piše: “Zbog zajedničkog dobra treba i radost biti zajedničkom. Kad se vraća nevinost, ponovno se vraća i milost. Ne treba se čuditi što je čovjek i njegova savjest puna radosti jer to se događa i u nebu, u Bogu i u njegovim anđelima”.¹⁵²

On o toj zajedničkoj radosti cijele Crkve zbog obraćena, i u sakramentu pomirenja nanovo rođena, grešnika govori čak i na sam Božić kad ga poklik ‘Dijete nam je rođeno!’ (Iz 9,6) prisjeća Isusove riječi: ‘Ako se ne obratite i ne postanete kao djeca, nećete ući u kraljevstvo nebesko’ (Mt 18,3). Tumačeći je poručuje: “Kad se neki grešnik obrati i postane ‘djetetom’ Kristovim, s klicanjem u srcu i s radošću u glasu trebamo pokliknuti: ‘Dijete nam je rođeno!’ A Ivan kaže: ‘Žena’, tj. Crkva, ‘kada rađa’ propovijedanjem ili milosrdem prema grešnicima, ‘žalosna je; ali kad rodi’ skrušenošću i ispovijeđu ‘dijete’, tj. novo-obraćenika, ‘ne spominje se više muke od radosti što se čovjek rodio na svijet’ (Iv 16,21)... ‘Sin nam je darovan!’ Neka je hvala Bogu, jer iz roba svijeta i đavla dobismo sina Božjega...”.¹⁵³

5.1. U sakramentu pomirenja ostvaruje se cijeli Kristov događaj

Veličina sakramenta pomirenja je prije svega u tome što se po njemu događa cjeloviti događaj Kristova spasenja. Nije samo riječ o praštanju grijeha, nego ostvarenje cjelokupnog djela spasenja koje teži za oboženjem čovjeka. Govoreći o tome Antun se služi bremenitim Kristovim imenom ‘Pontifex’ - što može značiti Veliki

¹⁵² *Sermones*, I., str. 447.

¹⁵³ *Sermones*, III., str. 12. O toj boli Crkve zbog grijeha pojedinih vjernika, ali i o radosti i klicanju zbog obraćenja i ispovijedi kojom se pojedinci vraćaju zajedništvu Antun također jasno govori: «Crkva ima djecu, začetu sjemenom riječi Božje; više u porođajnim bolovima i trpi zbog napora da obrati grešnike. Zato ona, Baruhovim riječima, kaže: ‘Idite, djeco, otidite svojim putem! Ja ostajem napuštena, samotna; skinuh haljinu mira, odjenuh se u kostrijet svojih vapaja; sve dane svoje zazivat ću vječnoga. Ohrabrite se, djeco, zavapite bogu: on će vas izbaviti iz nasilja, iz ruku neprijatelja. Jer u Vječnoga se uzdam, on će vas spasiti; od Svetoga očekujem radost; uskoro na vas će se smilovati, Vječni Spasitelj vaš. S tugom i plačem vidjeh vas gdje odlazite, ali Bog će vas meni vratiti s radošću i klicanjem za sva vremena’ (Baruh 4, 19-23). A to se zbiva na dan Pepelnice, kad se pokajnici šalju izvan Crkve, te na dan Posljednje večere kad se ponovno okupljaju” – *Sermones* I., str. 274-275.

svećenik i graditelj mostova. “Krist je nazvan ‘pontifex’ budućih dobara. Pontifex označuje, onoga koji postaje mostom, koji je put onima koji ga slijede. Bile su dvije obale, obala smrtnosti i obala besmrtnosti između kojih je tekla neprelazna rijeka naših bezakonja i naših bijeda, o kojima govori Izaija: ‘Opačine vaše su jaz otvorile između vas i Boga vašega. Vaši su grijesi lice njegovo zastrli i on vas više ne sluša’ (Iz 59,2). Dođe dakle Krist i približi nam se kao graditelj mosta koji sebe sama učini mostom s naše obale ‘smrtnosti’ do obale svoje besmrtnosti, da bismo po njemu mogli prijeći u posjedovanje budućih dobara. Krist je došao oprostiti nam grijeha, kao pontifex budućih dobara, tj. da nam dadne vječna dobra”.¹⁵⁴

To se, po Antunu, na poseban način događa u sakramentu pomirenja kojim čovjek “s obale smrtnoga grijeha, preko mosta ispovijedi, prelazi na obalu pokorničkog djela zadovoljštine”.¹⁵⁵ Krist je dakle postao mostom i tu sliku treba uzeti vrlo ozbiljno u svom njezinom simboličkom značenju. Naime, svaki most pripada objema obalama koje povezuje i u isto vrijeme omogućuje i drugima da s jedne obale prelaze na drugu. Ovdje je riječ o obali naše smrtnosti i obali Božje besmrtnosti. Isus je kao Sin Božji potpuno u Ocu, dakle potpuno na obali besmrtnosti, ali je utjelovljenjem i smrću na križu ušao i u našu krhkost i smrtnost te tako spaja obje obale, i omogućuje svojim vjernicima i prijateljima da po njemu i s njim prijeđu iz smrtnosti u besmrtnost.

To oprostjenje i spasenje ne događaju se nekim automatizmom, nego spasenjskim djelovanjem Krista Gospodina, osobito znakom križa Gospodinova i tu Antun, vjeran Franjinoj ljubavi i poštivanju križa u obliku *tau* - sa svim značenjem i simbolikom što taj znak označava u franjevačkoj duhovnosti - ovako piše: “Čovjek obučen u lan je Isus Krist, obučen u lan našega tijela: Otac mu je zapovjedio da utisne znak tau, tj. znak svoga križa i spomen svoje muke, na čelo, tj. u pamet pokornika koji jecaju u kajanju i plaču u ispovijedi za sve zločine koje su učinili oni ili drugi”.¹⁵⁶

¹⁵⁴ *Sermones*, I., str. 175-176.

¹⁵⁵ *Sermones*, I., str. 225.

¹⁵⁶ *Sermones*, I., str. 271.

ZAKLJUČAK

Iz propovijedi sv. Antuna, koje bi se moglo nazvati *Summa de ponitentia franciscana*,¹⁵⁷ vidi se očito važnost teme o evanđeoskoj *metanoji*, posebno unutar sakramenta pokore. Sigurno da je Antuna u tom promicanju slavljenja sakramenta pomirenja nadahnula i odredba Crkve na IV. lateranskom saobru po kojoj se je svaki vjernik trebao barem jedanput na godinu ispovijediti, ali on ne ostaje samo na motivaciji propisa, nego umije unići u svu životnu ljepotu i evanđeosku svježinu toga sakramenta.

U obrađivanju teme o pokori Antun pokazuje uravnoteženost naučavanja te govori svim vjernicima, ne samo klericima, i to tako što svoje razmišljanje i nauk temelji uglavnom na Pismu, na patrističkoj i srednjovjekovnoj teologiji i duhovnosti. Ističe i neke izvorne elemente i vidike koji nam jasno pokazuju da je Antun bio neumorni slavitelj sakramenta pomirenja, jer taj sakrament je za njega doista slavlje. Ispovijedati se znači slaviti Boga i njegovo milosrđe istovremeno s priznavanjem grijeha. Pokora je kao sakrament božanska ustanova i kao takva je apsolutno nužna za vječno spasenje.

Kao što je bilo uobičajeno u njegovo vrijeme, Antun usredotočuje svoju pozornost na privatni oblik sakramenta ispovijedi, ali pokazuje da mu je poznat i javni oblik koji se tada nije običavao prakticirati. Što se tiče grijeha i on ima na umu trojaki njegov izvor: oholost, bludnost i pohlepu, ali više no drugi pisci inzistira na okolnostima u kojima se čine grijesi, na potrebu da ih se točno navodi. Veoma je pozoran na grijehe propusta, pa potiče da se zbog njih češće optužuje.

Snažno naglašava povezanost temeljnih sastavnica sakramenta pokore: skrušenost, ispovijed grijeha i naknada (zadovoljština). U više navrata pridaje ista svojstva i učinke kako kajanju (skrušenosti) tako i ispovijedi. Preporuča čestu ispovijed, dapače govori o svakodnevnoj ispovijedi te snažno insistira na ispovijednoj tajni. Puno pažnje poklanja opisivanju ispovjednikova lika koji mora moliti za pokornike, savjetovati ih i odrješivati. Osobito je uporan u nastojanju da se shvati *socijalna* dimenzija grijeha i da se uoči i prepozna crkvenost

¹⁵⁷ Usp. S. DOIMI, *I Sermoni di S. Antonio prima Summa de paenitentia nell' Ordine francescano*, "Il Santo" 8 (1968.), str. 61-77.

sakramenta pomirenja. Svakako treba spomenuti činjenicu da on u sakramentu pomirenja otkriva događanje cijelog Kristova misterija.

Na kraju, iz ovog kratkog prikaza nauka o slavljenju sakramenta pomirenja, s pravom možemo reći da je sv. Antun Padovanski zasigurno bio jedan od najvećih promicatelja i slavitelja tog sakramenta te i danas može biti učitelj i primjer svim ispovjednicima.

THE SACRAMENT OF RECONCILIATION IN THE SERMONS OF ST. ANTHONY OF PADUA

Summary

The beginning of the third millennium is characterized by the crisis of the sacrament of reconciliation. That crisis is backed by the insensitivity to evangelic proclamation of conversion and penance in contemporary culture. The crisis is also assisted by the insufficient knowledge and understanding of the sacrament of reconciliation.

Having all this in mind, in this article the author wants to investigate the doctrine on the sacrament of reconciliation in the sermons of St. Anthony of Padua.

Gathering and analyzing St. Anthony's statements on the sacrament of reconciliation, scattered on over 1500 pages of his sermons, the author shows that they are a real mine of lessons regarding the sacrament of reconciliation which are valuable even today and can help to better and deeper revealing, understanding and celebrating of this sacrament. His reflections are vitally wise, concrete and simple, and fully founded on the Scripture and tradition of the Church.

Key words: *penance, repentance, confession, satisfaction, priest.*